

ДІАЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВИПУСКНИКА ТЕХНІЧНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Демкова Т. М.,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Анотація. Однією з визначальних особливостей сучасного розвитку технічної освіти в Україні є те, що нині відбувається унікальний процес поєднання технічної і гуманітарної складових, без чого важко собі уявити сучасного керівника виробництва, конструктора чи рядового інженера. У своїй науковій розвідці автор розглядає таку важливу складову професійної компетентності випускника технічного ЗВО України, як «діалогічна компетентність». Під діалогічною компетентністю автор розуміє знання, уміння й досвід дій у режимі діалогу й виокремлює мовленнєві жанри, якими повинен володіти фахівець з вищою технічною освітою. Випускник технічного закладу вищої освіти повинен уміти не тільки розрізняти перелічені жанри професійного діалогу, які, на думку автора, є такими, що користуються найбільшим попитом в системі професійних відносин, а й застосовувати їх у реальних виробничих ситуаціях, тобто враховувати мету, зміст, композицію, спосіб мовленнєвого оформлення й висловлювання.

Ключові слова: професійна компетентність, діалогічна компетентність, комунікативні навички, якість вищої освіти, управлінська підготовка, зміст, композиція, спосіб мовленнєвого оформлення, висловлювання.

Вступ

З розвитком науково-технічної думки й зростанням потреб України у висококваліфікованих фахівцях усе більше зростають вимоги до вищої технічної школи. Якість підготовки сучасної технічної еліти є тією рушійною силою, без якої неможливий економічний і соціальний добробут як держави загалом, так і кожного її громадянина.

Однією з визначальних особливостей сучасного розвитку технічної освіти в Україні є те, що нині здійснюється унікальний процес поєднання технічної і гуманітарної складових, без чого важко собі уявити сучасного керівника виробництва, конструктора чи рядового інженера. Грунтуючись на цьому беззаперечному факті, можна сміливо стверджувати, що базові когнітивно-прагматичні інтереси майбутніх випускників технічних ЗВО повинні формуватися відповідно до вимог сучасного ринку праці, а це є можливим лише тоді, коли технічна компетентність формується паралельно з діалогічною та соціокультурною компетентностями. Особливої уваги серед наявних різновидів навчальних компетентностей та окремих різновидів життєвої компетентності заслуговує комунікативна компетентність як здатність порозуміння між людьми та світом.

Аналіз публікацій

Значна кількість наукових розвідок таких відомих українських науковців, як

К. Абульханова-Славська, В. Андрущенко, Л. Зазуліна, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, І. Степаненко, Т. Черкашина, В. Черниш та інші, присвячена дослідженню питання компетентнісного підходу до організації навчального процесу в ЗВО.

Так, на думку Т. Т. Черкашиної, одним із головних завдань будь-якого закладу вищої освіти є формування комунікативних навичок майбутніх фахівців. Самі ж комунікативні навички можна сформувати лише згідно з трьома законами:

– законом гуманізації – олюднення стосунків між учасниками освітньої діяльності, тобто той, хто навчається, стає суб'єктом навчального процесу;

– законом гуманітаризації – антропогенний тип змісту освіти, використання теорії на практиці;

– законом демократизації – активізація творчої діяльності суб'єктів освітньої діяльності, формування особистості креативного типу, здатної до діалогу й налаштованої на діалог [5, с. 96].

Мета і постановка завдання

У нашій науковій розвідці ми проаналізуємо таку важливу компетентність випускника технічного ЗВО України, як «діалогічна компетентність». Деякі дослідники, розглядаючи суперечності в проблематиці комунікативної компетентності, визначають комунікативну компетентність саме як освітню.

Інші дослідники ведуть пошуки в діалогічному дискурсі, в якому чітко прослідковується взаємовідношення комунікація – діалог і певний вихід на міждисциплінарний синтез. Але в педагогічній літературі ми зустрічаємо категорію тільки «діалогічного навчання» й аналіз проблематики комунікативної компетентності з позиції діалогічного навчання та дослідження технологій комунікативної діяльності, але вони знаходяться поза міждисциплінарним пошуком сенсів міжкультурного діалогу взагалі й комунікативно-діалогічних компетенцій студентів зокрема. [2, с. 38].

За визначенням Т. М. Балихіної, «діалогічна компетентність – це здатність за допомогою мови й соціокультурних знань встановлювати міжособистісне спілкування». На думку дослідника, діалогічна компетентність – це «інтегративна характеристика професійних, особистісних, ділових якостей фахівця, що має потенційні тенденції до збагачення, нарощування й розширення» [1, с. 65]. Відповідно до цього визначення комунікативний і поведінково-комунікативний компоненти професійної компетентності випускника технічного ЗВО України є підґрунтям інтегративної діалогічної компетентності комунікативного лідера в процесі управління виробничими стосунками в умовах реального виробництва, адже якість сформованості комунікативної компетентності випускника технічного ЗВО – це не просто загальнокультурне побажання сучасного працедавця, це запорука успішного здійснення професійних обов'язків і майбутнього кар'єрного зростання. Саме про це свого часу зазначав Наполеон: «Хто не вміє говорити, кар'єри не зробіть».

Формування діалогічної компетентності в студентів технічних ЗВО можна вважати важливою складовою професійної компетентності, адже це процес формування певного набору знань й умінь щодо адекватного використання мовлення в процесі спілкування, без якого неможливе взаєморозуміння між учасниками будь-якого професійного процесу: між колегами, керівником і підлеглим, виконавцем і замовником тощо.

На жаль, навчальні плани з підготовки майбутніх інженерів практично не акцентують увагу на питаннях формування діалогічної культури в студентів технічних ЗВО. На думку Т. Т. Черкашиної, за час навчання в технічному університеті майбутньому інженеру доводиться засвоювати від 300 тисяч до

1 мільйона фактів, а випускник ЗВО повинен знати мінімум 10 тисяч різних правил. Однак факти і правила, які існують у пасивній формі, є марними. Вони стають актуальними лише за умови вміння їх використовувати в процесі реального діалогу [5, с. 95].

Метою дослідження є уточнення визначення діалогічної компетентності як складової комунікативної компетентності та аналіз класифікації жанрів діалогу випускника, якими він повинен досконало володіти й вміти використовувати в умовах реального виробництва.

Діалогічна компетентність

Під діалогічною компетентністю ми, як і більшість науковців та педагогів [2–4], розуміємо знання, вміння й досвід дій у режимі діалогу. Поняття «діалогічна компетентність» за своїм змістом відрізняється від понять «правильність» і «нормативність», оскільки воно детерміновано діяльним поліфонізмом процесу навчання й формуванням особистості майбутнього фахівця, який повинен уміти професійно функціонувати в багатоваріантних ситуаціях суспільних і виробничих взаємовідносин. Сама ж структура діалогічних здібностей є відображенням структури комунікативної професійної діяльності й складається з таких взаємопов'язаних підструктур:

- гностична здатність – здатність розуміти інших людей: уміння слухати опонента, психологічна спостережливість, здатність до ідентифікації;
- експресивна здатність – здатність до самовираження, що полягає в тому, щоб уміти бути зрозумілим для опонентів і толерантним;
- інтеракційна здатність – здатність адекватно впливати на партнерів під час спілкування: вимогливість, уміння переконувати, такт, дисциплінованість, рішучість.

Одночасно діалогічна компетентність як одна з основних частин професійної комунікативної компетентності випускника технічного ЗВО релевантна персоніфікованій компетентності з «вбудовування» його в соціум на основі отриманих під час навчання знань, умінь і навичок. Відповідно до цього ми вважаємо, що важливим дидактичним завданням викладачів ЗВО є формування діалогічної компетентності, тобто здатності встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми під час діалогу, зокрема здатності бути компетентними як у

мовленні, вмінні слухати, так і в рефлексії та саморефлексії. Без формування діалогічної компетентності неможливо стверджувати про сформованість комунікативної компетентності.

Отже, показниками сформованості професійної діалогічної компетентності комунікативного лідера будь-якого виробництва є вміння конструктивної мовленнєвої взаємодії:

- вміння говорити;
- вміння слухати;
- вміння предметно ставити запитання;
- вміння правильно конструювати відповідь;
- вміння вести бесіду, конструктивну дискусію згідно з вимогами мовленнєвого етикету;
- вміння аналізувати свої висловлювання й мову опонента.

Складна природа діалогу розкривається у взаємодії з оточенням. У зв'язку з цим діалогічну компетентність можна розглядати як один з компонентів загальної культури особистості випускника ЗВО, що складається зі знань, умінь, навичок, які дозволяють йому результативно використовувати свої психічні, фізичні й особистісні якості для ефективного вирішення комунікативних завдань, актуальних для майбутньої професійної діяльності. На нашу думку, діалогічна компетентність – це найвищий ступінь розвитку професійної комунікативної компетентності фахівця, якому доводиться працювати в системі «людина – людина».

Розглянемо, з яких елементів складається поняття «діалогічна компетентність» щодо управлінських функцій випускника технічного ЗВО. На нашу думку, це перш за все такі професійні вміння:

- вміння працювати з інформацією, її сприйняття та опрацювання;
- навички прийняття рішень і готовність брати на себе відповідальність за них;
- передача управлінської інформації: її точність, лаконічність і доступність для адресата.

Діяльність випускника технічного ЗВО як керівника виробництва – це постійний своєрідний діалог із самим собою, з керівництвом, з колегами, з партнерами, із замовниками тощо. А отже, не менш важливим умінням випускника технічного ЗВО є вміння будувати суб'єкт-суб'єктні стосунки, що передбачає готовність до діалогового стилю спілкування, здатність корегувати свою по-

зицію згідно зі сценарієм управлінського дискурсу, що має властивість постійно змінюватись. Як складову діалогічної компетентності майбутнього керівника виробництва окремо необхідно проаналізувати таку складову, як процес прийняття та реалізації управлінських рішень. А це передбачає вміння створювати аргументоване висловлювання відповідно до правил конкретного жанру мовлення.

Реалізація управлінських функцій засобами комунікативної та діалогічної компетентності

Оскільки будь-яка виробнича діяльність повинна починатися з планування, то для реалізації функції планування *в процесі прийняття управлінського рішення* щодо діяльності підлеглих і доведення цієї інформації до них молодий керівник повинен володіти такими мовленнєвими жанрами, як повідомлення, власна думка, промова для обговорення, участь в обговоренні, спростовування, пропозиція.

У процесі реалізації управлінських рішень молодий керівник повинен володіти такими мовленнєвими жанрами, як усне розпорядження, інструкції, консультації, рекомендації, роз'яснення, порада, вимоги, звернення, прохання, наказ.

У процесі реалізації функції демократизації процесу управління молодий керівник повинен уміти, як похвальне слово, поздоровлення, слово у відповідь, критичне слово, слово на презентації.

У процесі реалізації функції контролю, яка передбачає оцінювання отриманих результатів діяльності, виявлення негативних наслідків і пошук шляхів удосконалення якості роботи, проведення нарад-обговорень, молодий керівник повинен уміти створювати тексти таких жанрів, як мова-рефлексія, порада, критика, виправдувальна промова.

У процесі реалізації функції управління виробничою організацією, коли йому доведеться не лише обговорювати поточні виробничі процеси, а й приймати конкретні управлінські рішення, молодий керівник повинен уміти створювати тексти таких жанрів, як власна думка, відповідь на запитання, репліка, участь у дебатах, заперечення, пояснення, коментарі, простовування, заключне слово, резюме тощо.

У процесі реалізації функції управління зовнішньої виробничою організацією, коли йому доведеться професійно спілкуватися як з по-

стійними партнерами та клієнтами, так і з постійними споживачами виробленої ним продукції, зокрема й з представниками закордонних компаній, а також з численними суспільними й державними організаціями, молодий управлінець повинен уміти консультиувати, давати професійні рекомендації, поради, пропонувати та висловлювати аргументовану думку й прохання, влаштовувати презентації готової продукції та рекламні кампанії, брати участь у перемовинах, урочистостях тощо.

Інституціональний дискурс визначає вибір мовленнєвого жанру, тобто саме конкретна виробнича діяльність визначає не тільки текст діалогу, а й те, що прийнято говорити у цій ситуації. Але, як демонструє практика, молоді фахівці в умовах виробництва дуже часто вступають у протиріччя з партнерами під час професійного спілкування не лише через те, що не вміють створювати риторично грамотний текст, але й через те, що в їхньому «мовленнєвому багажі» відсутні мовленнєві засоби, які пом'якшують зайву категоричність.

З дидактичної точки зору можна зазначити, що в процесі формування діалогічної компетентності паралельно здійснюється процес засвоєння професійної мовленнєвої поведінки студента.

До структурних елементів діалогічної компетентності майбутнього керівника на виробництві належать:

– особистісний – культура особистості та її готовність до суб'єкт-суб'єктної взаємодії у професійній сфері за допомогою засобів використання спеціальних знань, навичок й умінь керівника;

– комунікативний – користування мовленнєвими знаннями, тобто розпізнавання й використання в професійному висловлюванні соціокультурно маркованих мовленнєвих одиниць, а також досвід взаємодії з колегами: вибір діалогового стилю спілкування і здатність вирішувати конфлікти в процесі професійного спілкування;

– рефлексивний – коригування ситуації професійної комунікативної взаємодії з метою вдосконалення комунікативної поведінки в професійній мовленнєвій сфері спілкування;

– когнітивний – містить сукупність загальнопрофесійних знань, навичок й умінь, об'єднаних у мовленнєвій, комунікативній, дискурсивній та інших компетентностях;

– психологічний – формування в студентів готовності до професійної діяльності в системі «людина – людина».

А от ефективність формування самої діалогічної компетентності залежить від інтеграції комунікативної і професійно значущої мети, цілеспрямованого поєднання мовленнєвої підготовки й культури мовлення з дисциплінами професійного циклу [5, с. 100].

Висновки

Таким чином, випускник технічного закладу вищої освіти повинен уміти не тільки розрізняти перелічені жанри професійного діалогу, які він буде найчастіше використовувати в системі професійних відносин як керівник виробництва, а й застосовувати їх у реальних виробничих ситуаціях, тобто враховувати мету, зміст, композицію, спосіб мовленнєвого оформлення й висловлювання. Лише за таких умов навчання в технічному ЗВО буде мати чітку професійну спрямованість, а випускник такого закладу освіти отримає реальну можливість набути навички, завдяки яким він зможе за будь-яких умов успішно керувати підлеглими, визначати пріоритетну мету діяльності, передбачати можливі варіанти вирішення проблеми, змінюючи не лише методи, але й стилі управління, залежно від конкретної виробничої ситуації. І лише в цьому випадку, коли студент оволодіє необхідним теоретичним матеріалом, практично відпрацює риторичні навички, можна буде стверджувати, що молодий фахівець володіє комунікативною компетентністю в повному обсязі.

Література

1. Балыхина Т. М. Структура и содержание российского филологического образования. Методологические проблемы обучения русскому языку: научное издание. Москва: Изд-во МГУП, 2000. 400 с.
2. Денисенко Н. Комунікативно-діалогічна компетентність майбутнього фахівця: філософсько-освітня рефлексія. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2017. Вип. 14. С. 37–42.
3. Зазуліна Л. В. Діалогізація дидактичного процесу: гуманістична перспектива. Київ: Правда Ярославичів, 1998. 68 с.
4. Черниш В. В. Засоби формування іншомовної комунікативної компетенції у діалогічному мовленні. Іноземні мови. 2011. № 3. С. 15–22
5. Черкашина Т. Т. Формирование коммуникативного лидера: метаметодика диалога: моно-

рафия. Москва: Изд-во Московского гуманитарного университета, 2011. 290 с.

References

7. Balykhina T. M. Struktura i sodержanie rossijskogo filologicheskogo obrazovaniya. Metodologicheskie problemy obucheniya russkomu yazyku: nauchnoe izdanie. Moskva: Izd-vo MGUP, 2000. 400 s.
2. Denysenko N. Komunikatyvno-dialogichna kompetentnist majbutnogo fahivcyu: filosofsko-osvitnya refleksiya. Visnyk Lvivskogo universytetu. Seriya filos.-politolog. studiyi. 2017. Vypusk 14. S. 37–42.
3. Zazulina L. V. Dialogizaciya dydaktychnogo processu: gumanistychna Kiev: Pravda Yaroslavychiv, 1998. 68 s.
4. Chernysh V. V. Zasoby formuvannya inshomovnoyi komunikatyvnoyi kompetencyi u dialogichnomu movlenni. Inozemni movy. 2011. #3. S. 15–22.
5. Cherkashina T. T. Formirovanie kommunikativnogo lidera: metametodika dialoga: monografiya. Moskva: Izd-vo Moskovskogo gumanitarnogo universiteta, 2011. 290 s.

Демкова Т. М., викладач кафедри мовної підготовки І Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4; 0686040998, tademkova@gmail.com

Диалогическая компетентность как профессиональный инструмент выпускника технического высшего учебного заведения Украины

Аннотация. Одной из определяющих особенностей современного развития технического образования в Украине является то, что сегодня происходит уникальный процесс слияния технической и гуманитарных составляющих, без чего трудно себе представить современного руководителя производства, конструктора или рядового инженера. В своем научном исследовании автор рассматривает такую важную составляющую профессиональной компетентности выпускника технического вуза Украины, как «диалогическая компетентность». Под диалогической компетентностью автор понимает знания, умения и опыт действий в режиме диалога и вычленяет такие языковые жанры, которыми должен владеть специалист с высшим техническим образованием. Выпускник технического высшего учебного заведения должен уметь не только различать перечисленные жанры профессионального диалога, которые являются наиболее востребованными в системе профессиональных отношений для руководителя производства, но и использовать их в реальных производственных ситуациях, то есть учитывать целевую установку, содержание, композицию, способ языкового оформления и высказывание.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, диалогическая компетентность, коммуникативные навыки, качество высшего образования, управленческая подготовка, содержание, композиция, способ языкового оформления, высказывание.

Демкова Т. Н., преподаватель кафедры языковой подготовки І Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, 61022, м. Харьков, пл. Свободы, 4, 0686040998, tademkova@gmail.com

Dialogic competency as professional instrument of a graduate of Ukrainian technical higher schools

Abstract. One of the definitive peculiarities of modern development of technical education in Ukraine is that today we have a unique process of combining technical and academic components. It is hard to imagine a modern production manager, construction designer or an ordinary engineer without this combination. The author considers such an important component of professional competency of a graduate of Ukrainian technical higher school as 'dialogic competency' in her scientific research. The author understands the term 'dialogic competency' as knowledge, skills and experience of actions in the dialogic mode, the author also gives accent to such speech genres which a specialist with higher technical education has to acquire. A graduate of a technical higher school must be able not just to distinguish the stated genres of professional dialogue, which, in the author's opinion, are the most demanded within the system of professional relations as a production manager, but also this graduate must use them in real production situations, that is the objectives, contents, composition, way of verbal execution and statements must be taken into consideration. **Result of scientific research.** Young production managers must be able to execute planning functions in the process of managerial decision-making, democratization of managerial process, control, interaction both within a production company and in external contacts with clients or suppliers, in their professional activities. Taking into account such a wide specter of functional obligations, future managers must be able to master such speech genres as announcement, own thought, speech for discussion, participation in discussion, objection, proposition, oral order, instructions, consultations, recommendations, clarifications, advice, demands, application, request, order, panegyric, congratulations, reply, criticism, presentation, language-reflexion, apologetic speech, answer to a question, remark, participation in dispute, counter-arguments, specifications, comments, rebut, final word, summary. A manager must also be able to consult, provide professional recommendations, advise, express a well-reasoned thought, ask, organize presentations of ready-made production, organize advertising campaigns, hold negotiations and take part in them, take part in festivities and other events.

Moreover, it is in the process of dialogic competency development when the process of students' mastering professional speech behavior also takes place. **Practical value.** Graduates of technical higher schools, as a result of mastering the abovementioned genres, will be able not just to distinguish these genres of professional dialogue, which, as we have found, are the most demanded in the system of professional relations as a production manager, but also to use them in real production situations, that is to take into account the objectives, contents, composition, way of verbal execution and statement. Only in such conditions, the studying in a technical higher school will have a strict professional direction, and graduates of such an educational establishment will have a real possibility to acquire skills, due to which they will be able to manage their employees under any conditions, determine priorities in activity goals,

forecast possible variants of their solution, strengthening not only methods, but also management styles depending on a certain production situation. Only in this case, when students master the necessary theoretical material, when they practice rhetorical skills, we can say that a young specialist acquires communicative competency in full capacity.

Key words: professional competency, dialogic competency, communicative skills, quality of higher education, managerial training, contents, composition, way of verbal execution, speech act.

Demkova T., teacher of language training department 1 of Kharkiv National University named after V.N. Karazin, 61022, the city of Kharkiv, 4 Independence Square;
0686040998, tademkova@gmail.com.
